

7 april 2008

Het Europese defensiepakket:
Naar een liberalisering en harmonisering van de
Europese defensiemarkt

De Europese Commissie heeft in december 2007 voorstellen gelanceerd met als doel de Europese defensiemarkt te harmoniseren en te liberaliseren. De doelstelling is om een nieuw wettelijk kader te creëren voor de handel in militair materieel binnen de EU, en voor overheidsopdrachten inzake veiligheids- en defensieproducten. De voorstellen van de Commissie werden verzameld in het zogenaamde Europese defensiepakket. Een dergelijk initiatief op Europees niveau heeft belangrijke gevolgen voor het Vlaamse beleid inzake wapenhandel en voor de Vlaamse defensie-industrie. In deze achtergrondnota lichten we de inhoud van het Europese defensiepakket toe, waarbij de nadruk voornamelijk op het voorstel inzake intracommunautaire handel in defensiegerelateerd materieel ligt. Verder worden implicaties van de mogelijke richtlijn geanalyseerd.

De richtlijn betreffende de vereenvoudiging van de voorwaarden voor de overdracht van defensiegerelateerde producten binnen de Europese Gemeenschap beoogt een liberalisering van de handel in militaire goederen binnen de EU. Intracommunautaire handel in defensiegerelateerde producten wordt niet vrij gemaakt, maar het vergunningssysteem wordt versoepeld waardoor de administratieve last zowel voor de overheid als voor de defensie-industrie aanzienlijk zal verminderen. Dit betekent dat ook de nationale controle op het al dan niet toestaan van wapentransfers binnen de Europese Unie minder stringent wordt. Samengevat stelt de Commissie voor om het huidige systeem van individuele vergunningen, waardoor voor elke transactie een vergunning dient aangevraagd te worden, te vervangen door een systeem van algemene en globale vergunningen, waardoor verschillende transacties gedekt kunnen worden door eenzelfde vergunning. De uitvoer van militaire goederen naar landen buiten de Europese Unie valt niet onder deze richtlijn. Op deze uitvoer blijft de nationale wetgeving met individuele vergunningplicht van toepassing.

Met de richtlijn inzake procedures voor overheidsopdrachten op veiligheids- en defensiegebied wil de Commissie een aangepast wettelijk kader scheppen zodat de procedures voor overheidsopdrachten terzake geharmoniseerd kunnen worden. De meeste lidstaten onderwerpen defensiecontracten immers niet aan de algemene Europese wetgeving inzake overheidsopdrachten, maar passen specifieke nationale procedures toe die tegemoetkomen aan het specifieke karakter van defensieopdrachten. Als gevolg hiervan verschillen de procedures tussen de lidstaten aanzienlijk. Het gebrek aan uniformiteit is een belangrijk obstakel voor een eengemaakte defensiemarkt en gaat in tegen de principes van het Verdrag, in het bijzonder de principes inzake transparantie, non-discriminatie en gelijke behandeling. Met het oog op open concurrentie wil de Commissie met deze richtlijn een geharmoniseerd beleid inzake overheidsopdrachten op veiligheids- en defensiegebied ingang doen vinden.

Het Vredesinstituut neemt in deze achtergrondnota geen standpunt in over de wenselijkheid van het voorgestelde pakket, noch over de bredere logica en visie die dit voorstel schraagt. Het instituut wil informatie aanreiken en wijzen op het belang en de verregaande implicaties van de voorgestelde richtlijnen. Een geïnformeerd, fundamenteel debat over de visie op het toekomstig Europees beleid inzake de Europese defensiemarkt en handel in militair materieel is immers noodzakelijk. De voorstellen van de Commissie worden momenteel voorgelegd aan de Raad en het Europees Parlement. Het is belangrijk het Europese debat en de Belgische standpuntbepaling nauwgezet op te volgen.

1 Inleiding

Op 5 december 2007 lanceerde de Europese Commissie nieuwe voorstellen met het oog op de liberalisering en harmonisering van de Europese defensiemarkt. De maatregelen zijn erop gericht om de concurrentiekracht van de Europese defensie-industrie aan te wakkeren. Een geharmoniseerde markt is noodzakelijk voor de versterking van een technologische en industriële defensie-industrie die de implementatie van een Europees Veiligheids en Defensiebeleid mogelijk moet maken, aldus de Commissie.¹

De voorstellen gaan over de liberalisering van intracommunautaire handel in militair materieelⁱ en aangepaste procedures inzake overheidsopdrachten voor militair materieel om meer openheid en concurrentie te creëren op de defensiemarkt. Handel in defensiematerieel maakt vandaag geen deel uit van de interne markt, en overheidsopdrachten inzake defensie verlopen niet volgens de Europese richtlijn inzake overheidsopdrachten, maar worden geregeld volgens nationale voorschriften. Om tegemoet te komen aan de veiligheidsbelangen van lidstaten, en tegelijk de toepassing van het Verdrag van de Europese Gemeenschap te vrijwaren, stelt de Commissie twee nieuwe richtlijnen voor die een juridisch kader scheppen waarin procedures voor het toekennen van overheidsopdrachten en intracommunautaire handel in defensiegerelateerd materieel gecoördineerd worden. Op die manier hoeven lidstaten geen uitzondering te maken op het communautaire recht, en wordt het beleid in de Europese Unie geharmoniseerd.

Het zogenaamde 'Europees defensiepakket' bestaat uit: 1) een overkoepelende mededeling van de Commissie met aanbevelingen voor de versterking van de concurrentiekracht van de Europese defensie-industrie, 2) een voorstel van richtlijn met betrekking tot het intra-communautair verkeer van defensiegerelateerde goederen, 3) een voorstel van richtlijn met betrekking tot het aankopen van defensiematerieel met het oog op meer openheid en concurrentie op de defensiemarkt.

De plannen van de Commissie voor de hervorming van de defensiemarkt zijn niet nieuw. Reeds in 1996 en 1997 stelde de Commissie de versnippering van de Europese defensie-industrie aan de kaak en werd een mededeling vastgesteld waarin gepleit werd voor soepeler intracommunautair verkeer, een beleid rond publieke overheidsopdrachten inzake defensie, gemeenschappelijke douaneregelingen en een actieplan voor de defensie-industrie. In aanloop naar de Europese Conventie stelde de Commissie opnieuw een mededeling op met voorstellen voor een Europees beleid inzake defensiematerieel.² In 2003 volgde een mededeling om gradueel, in afwachting van een gemeenschappelijk Europees beleid voor defensiematerieel, reeds een aantal hervormingen door te voeren.³ In 2004 heeft de Commissie een groenboek gepubliceerd over overheidsopdrachten inzake defensiematerieel,⁴ gevolgd door een mededeling over de resultaten die uit de consultatie, geïnitieerd door het groenboek, voortkwamen.⁵ In 2006 publiceerde de Commissie een mededeling met een verduidelijking van de interpretatie van artikel 296 van het EG-verdrag aan de hand van arresten van het Hof van Justitie.⁶ Ter voorbereiding van het

ⁱ De begrippen militair materieel, defensiematerieel of defensiegerelateerd materieel worden in deze nota als synoniemen gebruikt. Het gaat om producten die specifiek ontworpen zijn voor militair gebruik. De producten staan opgelijst in de gemeenschappelijke Europese lijst van militair materieel die werd aangenomen op basis van uitvoeringsbepaling 5 van de Europese gedragscode inzake wapenhandel.

defensiepakket tot slot, werden verschillende consultatierondes gehouden en impact assessment rapporten opgemaakt. De belangrijkste documenten zijn opgenomen in de bronnenlijst bij deze achtergrondnota.⁷

In deze nota lichten we de inhoud van het defensiepakket toe en bekijken we de gevolgen voor het wapenexportcontrolebeleid van Vlaanderen. Het gaat in deze nota louter over de controle op handel in militair materieel, niet over controle op handel in goederen voor tweërlei gebruik. Handel in goederen voor tweërlei gebruik kent een ander wettelijk kader en is niet het voorwerp van het Europese defensiepakket.ⁱⁱ

2 Het “Europese defensiepakket”

2.1 Mededeling van de Commissie: “een strategie voor een sterkere en meer competitieve defensie-industrie”

In de mededeling “een strategie voor een sterkere, meer competitieve defensie-industrie” geeft de Europese Commissie haar visie weer op de ontwikkeling van een Europese defensiemarkt. De Commissie bekritiseert de huidige fragmentatie van de defensiemarkt, die de economische en technologische ontwikkeling van de defensie-industrie hindert, en ingaat tegen de principes van de eengemaakte markt. Economische belangen van een geharmoniseerde defensiemarkt staan voorop, en worden gekoppeld aan de ambitie van de Europese Unie om een Europees Veiligheids- en Defensiebeleid (EVDB) te voeren. De Commissie wijst erop dat een sterke technologische en industriële basis nodig blijft voor de slagkracht van dit beleid. Rekening houdend met het specifieke karakter van de defensie-industrie en de bijzondere relatie met nationale overheden, stelt de Commissie aanpassingen van de defensiemarkt voor met het oog op economische groei.⁸

De Europese defensie-industrie heeft volgens de Commissie een jaarlijkse omzet van 55 miljard euro. Dit is goed voor zowat 30% van de wereldproductie. Het nationale defensiebudget is de belangrijkste determinant van de omzet van de defensie-industrie. Sinds het einde van de Koude Oorlog zijn de uitgaven voor defensie gehalveerd. Volgens het Europese Defensieagentschap (EDA) is het onwaarschijnlijk dat het globale budget van de lidstaten van de Europese Unie zal stijgen. Tegelijkertijd is de kost van militair materieel gestegen. Een efficiënt gebruik van financiële middelen dringt zich bijgevolg op. Nationale defensiebudgetten kunnen op zichzelf het arsenaal aan hoogtechnologische producten niet langer financieren en nationale defensieprogramma's nemen af in aantal. De daling van het defensiebudget heeft ook gevolgen voor investeringen in onderzoek en ontwikkeling inzake defensiematerieel. Het defensiebudget van de Verenigde Staten is twee maal zo hoog als het gezamenlijke budget van de EU-landen en het budget voor onderzoek en ontwikkeling in de VS is zes maal hoger. Bovendien zijn investeringen in onderzoek en ontwikkeling in Europa gefragmenteerd, wat leidt tot duplicatie en minder efficiënt gebruik van middelen. Europese lidstaten hebben een duidelijke voorkeur voor hun nationale defensie-industrie; gemiddeld wordt bijna 85% van het defensiebudget in eigen land uitgegeven.

ⁱⁱ Handel in goederen voor tweërlei gebruik wordt gereguleerd door de Europese Verordening (EG)1334/2000. Deze regelgeving is rechtstreeks van toepassing in de hele Europese Unie. De Verordening stelt een vergunningsplicht in voor de uitvoer van producten voor tweërlei gebruik uit de Europese Gemeenschap. Handel in goederen voor tweërlei gebruik tussen Europese lidstaten is, behoudens voor bepaalde gevoelige producten, niet vergunningsplichtig. De Verordening bevat lijsten met producten waarop de regelgeving van toepassing is.

Bescherming van werkgelegenheid en investeringen in de eigen industrie, maar ook vertrouwelijkheid van informatie en zekerheid van bevoorrading liggen aan de basis hiervan.⁹

Het defensiepakket stelt een aantal juridische en politieke maatregelen voor die meer concurrentie op de defensiemarkt moeten mogelijk maken. Ten eerste wil de Commissie de controle op wapenhandel harmoniseren, en wil ze de intracommunautaire handel in defensiematerieel versoepelen. Ten tweede wil de Commissie de nationale procedures met betrekking tot overheidsopdrachten inzake defensie harmoniseren door een nieuwe richtlijn op te stellen die tegemoet komt aan de hiaten in de bestaande richtlijn, en waaronder overheidsopdrachten inzake defensie, behoudens enkele uitzonderingen, zouden ressorteren.

Naast de twee wetgevende initiatieven die hieronder besproken worden, kondigt de Commissie een aantal niet-juridische maatregelen aan. Zo wil de Commissie onderzoeken of ze een rol kan spelen in het opzetten van een databank voor uitwisseling van vertrouwelijke informatie omtrent defensieopdrachten en zal ze het gebruik van het bestaande handboek over defensieopdrachten in samenwerking met EDA promoten. De Commissie wil op lange termijn compensaties bij de toekenning van overheidsopdrachten overbodig maken. Ze heeft gezamenlijke militaire programma's voor ogen, en wil investeringsmogelijkheden en -behoeften in kaart brengen om het aanbod en de middelen op Europees niveau zo optimaal mogelijk op elkaar af te stemmen. Niet alleen de Europese markt dient veroverd te worden, maar ook niet-Europese markten, en dan vooral de Amerikaanse defensiemarkt. De Commissie heeft een eengemaakte defensiemarkt voor ogen, waar defensiegerelateerde bedrijven op een gelijke manier met elkaar in concurrentie kunnen treden, en waar Europese overheden samenwerken aan grootschalige defensieprojecten die de industrie de nodige zuurstof moeten geven om sterke technologie te ontwikkelen. Dit alles moet leiden tot een sterke Europese defensie-industrie die het hoofd biedt aan Amerikaanse concurrentie, een eigen Europese militaire capaciteit opbouwt en de EU minder afhankelijk maakt van defensiematerieel uit derde landen.¹⁰

2.2 Voorstel van richtlijn betreffende de vereenvoudiging van de voorwaarden voor de overdracht van defensiegerelateerde producten binnen de Europese Gemeenschap

2.2.1 Doelstelling van de richtlijn

In-, uit- en doorvoer van militair materieel is in alle Europese lidstaten onderworpen aan nationale wetgeving. Handel in militair materieel maakt geen deel uit van de interne markt van de Europese Gemeenschap omdat lidstaten gebruik maken van de mogelijkheid om wapenhandel onder nationale controle te plaatsen op basis van artikel 296 van het EG-verdrag.ⁱⁱⁱ De Europese defensiemarkt is bijgevolg

ⁱⁱⁱ Artikel 296:

1. "De bepalingen van dit Verdrag vormen geen beletsel voor de volgende regels:
 - a) geen enkele lidstaat is gehouden inlichtingen te verstrekken waarvan verbreiding naar zijn mening strijdig zou zijn met de wezenlijke belangen van zijn veiligheid;
 - b) elke lidstaat kan maatregelen nemen die hij noodzakelijk acht voor de bescherming van de wezenlijke belangen van zijn veiligheid en die betrekking hebben op de productie van of de handel in wapenen, munitie en oorlogsmateriaal; die maatregelen mogen de

gefragmenteerd en kent 27 verschillende exportregimes. In het kader van het Gemeenschappelijk Buitenlands- en Veiligheidsbeleid tracht de Raad de controleregimes op wapenhandel van de Europese lidstaten te harmoniseren. De Europese gedragscode van de Europese Unie betreffende wapenuitvoer is hier het belangrijkste voorbeeld van.

De Europese Commissie contesteert echter dat de handel in defensiematerieel onder de bevoegdheid van de lidstaten valt. In de interpretatieve mededeling over de toepassing van artikel 296¹¹ verklaart de Commissie dat de Verdragsbepalingen op het gebied van vrij verkeer van goederen volledig van toepassing zijn op militair materieel. “De Gemeenschap heeft dus een uitsluitende bevoegdheid om de voorwaarden voor het vrije verkeer vast te stellen en de vergunningsvoorwaarden voor de overdracht van defensiegerelateerde producten binnen de Europese Gemeenschap te harmoniseren.”¹² De Commissie sluit onder bepaalde omstandigheden niet uit dat lidstaten andere maatregelen nemen in individuele gevallen waarin zij het noodzakelijk achten hun wezenlijke veiligheidsbelangen te beschermen. Deze uitzonderingen zijn legitiem indien ze geval per geval kunnen worden gerechtvaardigd overeenkomstig de artikelen 30^{iv} en 296 van het EG-Verdrag. De wetten en verordeningen moeten echter zodanig worden geharmoniseerd dat ze de intracommunautaire overdracht van defensiegerelateerd materieel vereenvoudigen om een behoorlijke werking van de interne markt te waarborgen.¹³

Tegelijk houdt de Commissie rekening met het subsidiariteitsbeginsel. “De maatregelen gaan niet verder dan noodzakelijk is om de doelstellingen van de Gemeenschap te bereiken. Zolang de voorgestelde maatregelen het onderlinge vertrouwen tussen de lidstaten waarborgen, is er geen behoefte aan gecentraliseerde beslissingen over vergunningen van producten of voor nadere harmonisatie van gemeenschappelijk extern beleid.”¹⁴

Momenteel wordt er in het vergunningsbeleid van de meeste lidstaten geen fundamenteel onderscheid gemaakt tussen overdracht naar andere Europese lidstaten of uitvoer naar derde landen. De Commissie argumenteert dat, gezien het lage aantal weigeringen (15 weigeringen in 2003^v, geen enkele weigering sinds 2004), en de kost van het vergunningsbeleid via nationale controleregimes, de kost van controle disproportioneel hoog is. De Commissie schat de directe kost voor ongeveer 11400 vergunningen voor intra-communautaire overdrachten op 413 miljoen euro (251 miljoen voor de industrie en 182 miljoen voor

mededingingsverhoudingen op de gemeenschappelijke markt niet wijzigen voor producten die niet bestemd zijn voor specifiek militaire doeleinden.

2. De Raad kan met eenparigheid van stemmen op voorstel van de Commissie wijzigingen aanbrengen in de lijst van de producten waarop de bepalingen van lid 1, onder b), van toepassing zijn, die hij op 15 april 1958 heeft vastgesteld.”

Bron: Verdrag tot oprichting van de Europese Gemeenschap (geconsolideerde versie), Publicatieblad van de Europese Unie Nr C 325 van 24 december 2002.

^{iv} Art 30: “De bepalingen van de artikelen 28 en 29 vormen geen beletsel voor verboden of beperkingen van invoer, uitvoer of doorvoer, welke gerechtvaardigd zijn uit hoofde van bescherming van de openbare zedelijkheid, de openbare orde, de openbare veiligheid de gezondheid van het leven van personen, dieren of planten, het nationaal artistiek historisch of archeologisch bezit of uit hoofde van bescherming van de industriële en commerciële eigendom. Deze verboden of beperkingen mogen echter geen middel tot willekeurige discriminatie noch een verkapte beperking van de handel tussen lidstaten vormen.”

Bron: Verdrag tot oprichting van de Europese Gemeenschap (geconsolideerde versie), Publicatieblad van de Europese Unie Nr C 325 van 24 december 2002.

^v Deze weigeringen waren bestemd voor de drie Baltische staten, op dat moment geen lid van de EU, en werden geweigerd op basis van criterium 7 van de EU gedragscode, het risico op afwending en wederuitvoer.

de overheden) en de indirecte kost op 2.73 miljard euro. Door een vereenvoudiging van de voorwaarden voor overdracht van defensiegerelateerd materieel tussen Europese lidstaten tracht de Commissie de administratieve lasten voor de bedrijven te verlagen en aanvoorzekerheid (security of supply)^{vi} van Europese defensiegerelateerde producten voor de lidstaten te verhogen. Dit zou leiden tot een betere industriële samenwerking en de versterking van het concurrentievermogen van de Europese defensie-industrie.¹⁵

In principe zou de Commissie nog verder kunnen gaan dan de versoepeling van procedures en ook kunnen voorstellen om de vergunningsplicht voor intra-communautaire handel in militair materieel af te schaffen. In de huidige context is dit echter politiek onhaalbaar. De grenzen van Europa worden niet door alle lidstaten als waterdicht beschouwd. Ondanks de Europese gedragscode inzake wapenexport en de gedeeltelijke harmonisatie die daaruit voortvloeit, zijn de verschillen tussen lidstaten, voornamelijk in de beoordeling van de politieke toestand in derde landen, aanzienlijk. Bovendien zou een dergelijke liberalisering ingaan tegen internationale verbintenissen die aangegaan werden in het kader van Wassenaar en Missile Technology Control Regime.¹⁶ “Met het oog op de specifieke kenmerken van de markt van defensiegerelateerde producten en de noodzaak om de nationale veiligheid te garanderen, wordt niet voorgesteld de vergunningvereisten af te schaffen, maar deze te vervangen door een gestroomlijnd stelsel van algemene of globale vergunningen, waarbij individuele vergunningen de uitzondering vormen.”¹⁷

De Commissie zoekt in dit voorstel van richtlijn duidelijk naar een evenwicht tussen de verdediging van de werking van de interne markt op vlak van defensie en de bescherming van de nationale belangen inzake buitenlands- en veiligheidsbeleid en defensie. De Commissie is zich ervan bewust dat het wederzijds vertrouwen tussen de lidstaten en de harmonisatie van de criteria voor de beoordeling van vergunningsaanvragen nog niet sterk genoeg is om een vrije markt voor defensiematerieel te creëren. De voorgestelde richtlijn is dan ook een compromis dat liberalisering van de intracommunautaire handel nastreeft, zonder de nationale controle op intracommunautaire wapenhandel volledig uit handen te geven.

2.2.2 Inhoud van de richtlijn

De richtlijn stelt een nieuw vergunningssysteem voor intracommunautaire handel in defensiematerieel voor. Het vergunningssysteem beoogt een liberalisering van de defensiemarkt, waarbij men overstapt van een ex ante controle op wapenhandel (controle vooraleer de uitvoer plaatsvindt) naar een ex post controle (controle nadat de uitvoer plaatsgevonden heeft). De idee is dat men in regel niet meer met individuele vergunningen werkt, maar met algemene en globale vergunningen voor de overdracht^{vii} van defensiegerelateerde producten.^{viii18}

^{vi} Elke exportcontrole houdt het risico in dat de goederen geen exportvergunning zullen krijgen waardoor bedrijven geen zekerheid hebben over de aanvoer van producten in hun productieproces.

^{vii} Wanneer goederen van een lidstaat naar een andere lidstaat uitgevoerd worden spreekt men in overeenstemming met het Communautair douanewetboek niet van export of uitvoer, maar van “overdracht”. “Uitvoer” vindt enkel plaats tussen een Europese lidstaat en een derde land (een niet-Europese lidstaat) of tussen derde landen onderling. Het begrip “wederuitvoer” duidt op de uitvoer van een product, dat ingevoerd werd uit een land van oorsprong, en daaropvolgend uitgevoerd wordt vanuit het land van bestemming naar een derde land. In de context van deze gaat het om een product dat overgedragen wordt van de ene lidstaat naar de andere lidstaat, en dat vervolgens uitgevoerd wordt naar een land buiten de Europese Unie.

^{viii} Via individuele vergunningen wordt elke individuele afzonderlijk beoordeeld. Algemene vergunningen daarentegen, verlenen alle leveranciers op het grondgebied van een lidstaat het recht om via vereenvoudigde procedures, onder de voorwaarden die in de algemene

Een dergelijke ommekeer vereist maatregelen om het wederzijds vertrouwen tussen de overheden en de industrie, en tussen de lidstaten onderling, te versterken. De vrijheid, maar ook verantwoordelijkheid, van bedrijven groeit aanzienlijk en bedrijven dienen dan ook bepaalde garanties te geven. Vooral het gebrek aan controle op eindgebruik blijft een gevoelig punt bij de lidstaten.^{ix} Daarom werd de mogelijkheid behouden om uitvoerbeperkingen op te leggen bij overdrachtsvergunningen^x zodat controle op wederuitvoer van goederen die via een andere lidstaat naar een derde land worden uitgevoerd, mogelijk blijft. Tot slot voorziet de richtlijn nog maatregelen die lidstaten kunnen nemen indien de voorwaarden van de overdrachtsvergunning niet werden nagekomen. De Commissie volgt de omzetting van de richtlijn op en brengt verslag uit over de invloed van de richtlijn op de ontwikkeling van de Europese defensiemarkt. De Commissie wordt bijgestaan door een comité.

De Commissie dient dit voorstel van richtlijn in bij het Europees Parlement en bij de Raad die volgens de co-decisieprocedure (artikel 251 EG-verdrag) over de richtlijn beslissen.

2.2.2.1 Draagwijdte

De richtlijn is gericht op de intra-communautaire overdracht van defensiematerieel. Ze is niet van toepassing op uitvoer naar derde landen.^{xi} De richtlijn heeft betrekking op alle producten die zijn opgenomen in de gemeenschappelijke EU-lijst van militaire goederen, met inbegrip van subsystemen, onderdelen, reserveonderdelen, technologieoverdracht, onderhoud en reparaties. De lidstaten mogen de richtlijn mutadis mutandis toepassen op defensiegerelateerde producten die niet in de bijlage zijn opgenomen, maar waarvan de overdracht binnen de Gemeenschap soortgelijke risico's oplevert voor het behoud van mensenrechten, vrede, veiligheid en stabiliteit. Indien een lidstaat van deze mogelijkheid gebruik maakt dient hij een lijst van deze producten te publiceren en kenbaar te maken aan de Commissie en de andere lidstaten (artikel 2). De richtlijn is niet van toepassing op defensiegerelateerde producten die slechts worden doorgevoerd over het grondgebied van de Gemeenschap en die geen andere douanebestemming hebben dan extern communautair douanevervoer of die enkel in een vrije zone of in een vrije entrepot worden opgeslagen.

vergunning bepaald staan (zoals de producten die onder de algemene vergunning vallen, en de gebruiksvoorwaarden), producten uit te voeren of over te dragen. De algemene vergunning vervangt in deze gevallen de individuele vergunning. Een globale vergunning tot slot, wordt toegekend aan een welbepaald bedrijf en staat toe dat specifieke producten naar één of meerdere bestemmingen uitgevoerd of overgedragen worden. Ook voor transacties die onder de voorwaarden van een globale vergunning vallen, is er geen individuele vergunning vereist.

^{ix} "It clearly emerged from the consultation that the main reason for restricting intra-community transfers was the risk (political, national security, protection of human rights) of re-exporting products after they have been transferred within the Community. In addition, manufacturers accepted the legitimacy of checking compliance with possible limitations on re-exports, and proposed as a control measure the certification of companies which receive a transfer. The aim of certification would be to create reciprocal confidence between member states in companies' capacity with, in particular the possible conditions relating to re-exportation and the end-user. This process should be organized via the Community instrument and implemented by the member states." Commission of the European Communities, Commission Staff Working Document, Impact assessment on a Commission proposal for a directive of the European Parliament and of the Council on intra-community transfers of defence related products, Brussels SEC(2007), p 74-75.

^x Overdrachtsvergunning is de verzamelnaam voor een vergunning (hetzij individueel, algemeen of globaal) die betrekking heeft op de overdracht van defensiegerelateerd materieel tussen de lidstaten.

^{xi} Zie voetnoot vii.

2.2.2.2 Vergunningssysteem

Algemene bepalingen

De overdracht van defensiegerelateerde producten tussen lidstaten is slechts toegestaan na een voorafgaande vergunning. Lidstaten kunnen voor de overdracht van defensiegerelateerde producten gebruik maken van drie soorten vergunningen: algemene overdrachtsvergunningen, globale overdrachtsvergunningen en individuele overdrachtsvergunningen. Deze soorten vergunningen bestaan reeds voor uitvoer van goederen voor tweeërlei gebruik, en in sommige lidstaten zoals het Verenigd Koninkrijk worden ze ook gebruikt voor handel in militaire goederen. In Vlaanderen wordt momenteel enkel gebruik gemaakt van individuele vergunningen voor de uitvoer van militaire goederen. Individuele vergunningen blijven volgens het voorstel van richtlijn bestaan, maar ze worden de uitzondering in plaats van de regel.

De lidstaten stellen de voorwaarden van de vergunningen vast, en met name eventuele beperkingen van de uitvoer van defensiegerelateerde producten naar derde landen, gezien de risico's die de overdracht met zich meebrengt voor het behoud van mensenrechten, vrede, veiligheid en stabiliteit (artikel 4 §4). De Commissie stelt wel dat de voorwaarden die gesteld worden aan de overdracht van subsystemen en onderdelen in overeenstemming dienen te zijn met de gevoeligheid van de subsystemen en/of onderdelen. Subsystemen en onderdelen die geïntegreerd worden in andere producten, en niet als zodanig kunnen wederuitgevoerd worden, mogen enkel aan voorwaarden onderworpen worden indien de overdracht van de subsystemen of onderdelen als gevoelig aangemerkt worden. De gevoeligheid hangt af van de aard van de producten in relatie tot de producten waarin ze worden opgenomen en in relatie tot eventueel eindgebruik (artikel 4 §5 en §6). De lidstaten kunnen een door hen afgegeven overdrachtsvergunning op elk moment intrekken of het gebruik ervan beperken ter bescherming van hun wezenlijke veiligheidsbelangen (artikel 4 §7).

Artikel 5: Algemene overdrachtsvergunning

“1. Lidstaten publiceren algemene overdrachtsvergunningen die rechtstreeks toestemming verlenen aan op hun grondgebied gevestigde leveranciers die aan de met de vergunning verbonden voorwaarden voldoen voor het verrichten van een aantal overdrachten van een aantal defensiegerelateerde producten aan één of meer categorieën van een in een andere lidstaat gevestigde afnemer, ten minste in de volgende gevallen:

- wanneer de afnemer deel uitmaakt van de krijgsmacht van een lidstaat
- wanneer de afnemer een gecertificeerde onderneming is in de zin van artikel 9.^{xii}

2. Lidstaten die deelnemen aan een intergouvernementeel samenwerkingsprogramma tussen lidstaten voor de ontwikkeling, de productie en het gebruik van één of meer defensiegerelateerde producten, mogen een algemene overdrachtsvergunning publiceren voor overdrachten aan lidstaten die aan dat programma deelnemen en die voor de uitvoering van dat programma noodzakelijk zijn.”

Leveranciers die voor het eerst gebruik wensen te maken van een algemene overdrachtsvergunning dienen de bevoegde autoriteiten daarvan in kennis te stellen (art 8 §2).

Artikel 6: Globale overdrachtsvergunning

^{xii} Zie sectie 2.2.2.3

“1. De lidstaten verlenen individuele leveranciers op hun verzoek globale overdrachtsvergunningen voor één of meer overdrachten van één of meer defensiegerelateerde producten aan één of meer afnemers in een andere lidstaat.

2. De lidstaten bepalen in elke globale overdrachtsvergunning de defensiegerelateerde producten of productcategorieën die onder de globale overdrachtsvergunning vallen, de toegestane afnemers of categorie van afnemers en de duur van de vergunning.

Een globale vergunning is ten minste drie jaar geldig.”

Artikel 7: Individuele overdrachtsvergunning

“De lidstaten verlenen individuele leveranciers op hun verzoek slechts een individuele overdrachtsvergunning voor één overdracht van defensiegerelateerde producten aan één afnemer in de volgende gevallen:

- a) wanneer de vergunningsaanvraag beperkt is tot één overdracht
- b) wanneer deze noodzakelijk is voor de bescherming van hun wezenlijke belangen
- c) wanneer deze noodzakelijk is om te voldoen aan verplichtingen en verbintenissen van de lidstaten als partij bij internationale regelingen of verdragen inzake non-proliferatie en uitvoercontrole.”

Er werd gekozen voor de combinatie van algemene, globale en individuele vergunningen, met de mogelijkheid om voorwaarden te stellen aan wederuitvoer naar landen buiten de EU, om het evenwicht te bewaren tussen efficiëntie van intracommunautaire handel in militair materieel en de gevoeligheid van handel in militair materieel, rekening houdend met een Europees buitenlands beleid dat nog in de kinderschoenen staat.¹⁹ Bovendien worden productieprocessen nog nauwelijks gehinderd door wapenexportcontroles. Doordat de individuele vergunningplicht opzij geschoven wordt en bedrijven veel makkelijker defensiematerieel kunnen verhandelen, verkleint het risico dat de handel in defensiematerieel tegengehouden wordt (om politieke of administratieve redenen) en het productieproces lam gelegd wordt (security of supply).

2.2.2.3 Vertrouwenswekkende maatregelen

Complementair aan deze economisch georiënteerde maatregelen worden er ook een aantal veiligheids- en vertrouwenswekkende maatregelen voorgesteld die betrekking hebben op certificering van de defensiegerelateerde industrie en voorwaarden voor wederuitvoer naar derde landen. Indien de controle vanuit de lidstaten afneemt, is het belangrijk dat het vertrouwen van de lidstaten onderling en tussen de lidstaten en de defensie-industrie sterk is.

Bedrijven worden via de richtlijn geresponsabiliseerd en dienen op een transparante manier de overheid te informeren over hun handelstransacties indien de overheid hen daarom vraagt. De controle op wapenhandel verschuift immers van vóór de eigenlijke export naar controle achteraf.

Artikel 8 bepaalt welke informatie leveranciers ter beschikking dienen te stellen van de overheid. Naast rapportage worden hen ook taken toegekend. Het is aan de leveranciers van defensiegerelateerde producten om hun afnemers in kennis te stellen van de voorwaarden die de vergunnende overheid aan de overdrachtsvergunning stelt. De leveranciers dienen een bewijs te bewaren van deze overdracht van informatie (art. 8 §1 en §3.e). Aangezien de overheid bij gebruik van algemene overdrachtsvergunningen op het moment van de overdracht geen zicht heeft op de afnemer, dienen de leveranciers hiervoor in te staan.

Artikel 9 handelt over certificering en is een belangrijke pasmunt in dit verhaal. Door het gebruik van algemene overdrachtsvergunningen verliezen lidstaten de controle op de bestemming van de goederen. Bedrijven die als afnemer gebruik wensen te maken van algemene overdrachtsvergunningen kunnen dit enkel doen indien ze een certificaat op zak hebben. In het certificaat worden criteria opgenomen die bewijzen dat de afnemer in staat is om tegemoet te komen aan de uitvoerbeperkingen van defensiegerelateerde producten die hij uit een andere lidstaat ontvangt. De volgende criteria worden gehanteerd voor de toekenning van certificaten: ervaring en reputatie in defensieactiviteiten, het vermogen om subsystemen te integreren, de benoeming van een directielid dat persoonlijk verantwoordelijk is voor overdrachten en uitvoer, schriftelijke verklaringen van het directielid dat deze alle noodzakelijke maatregelen zal nemen om te voldoen aan voorwaarden in verband met uitvoer en eindgebruik, en gedetailleerde informatie zal verschaffen over de eindgebruikers en het eindgebruik. Het directielid ondertekent ook een intern programma tot naleving van de uitvoercontroleprocedure. De geldigheid van een certificaat bedraagt maximaal vijf jaar. De lidstaten zijn verantwoordelijk voor de certificering van bedrijven op hun grondgebied en controleren regelmatig of bedrijven aan de voorwaarden van het certificaat voldoen. De lidstaten erkennen de certificaten die in een andere lidstaat zijn afgegeven. Lidstaten publiceren een lijst van gecertificeerde afnemers en stellen de Commissie en de andere lidstaten daarvan in kennis. De Commissie maakt deze informatie op haar website bekend.

Lidstaten kunnen aan overdrachtsvergunningen uitvoerbeperkingen verbinden (art.10). Landen van bestemming zijn, in geval van wederuitvoer naar niet EU-landen, ertoe gebonden na te gaan of de bedrijven in kwestie de voorwaarden die aan de overdracht verbonden worden naleven. Overheden kunnen bijvoorbeeld vragen het product niet opnieuw uit te voeren naar een derde land zonder haar toestemming te vragen. Indien de toestemming van de lidstaat van oorsprong voor de uitvoer vereist is, maar niet werd verkregen, dan zal de bevoegde autoriteit de lidstaat van oorsprong raadplegen.²⁰ Momenteel verschillen de praktijken omtrent de verantwoordelijkheid voor wederuitvoer van componenten danig tussen lidstaten. Sommige lidstaten dragen de verantwoordelijkheid grotendeels over aan het land van bestemming, daar waar andere lidstaten expliciet vragen geconsulteerd te worden bij wederuitvoer, zeker indien de componenten een substantieel onderdeel zijn van het eindproduct.²¹ Deze keuze wordt ook in het nieuwe voorstel van richtlijn aan de lidstaten overgelaten.

2.2.2.4 Transparantie

Aangezien de lidstaten volgens de richtlijn slechts in een beperkt aantal gevallen individuele overdrachtsvergunningen zullen uitreiken, hebben ze geen volledig beeld meer van de individuele overdrachten. Daarom dienen lidstaten ervoor te zorgen dat de leveranciers op hun grondgebied een gedetailleerd overzicht van hun overdrachten bijhouden. Leveranciers dienen informatie bij te houden over de aard van de producten, de hoeveelheid van de overdracht, de naam en het adres van de afnemer, indien bekend het eindgebruik en de eindgebruiker van het defensiegerelateerd product en het bewijs dat de informatie over de voorwaarden die eventueel verbonden zijn aan de overdrachtsvergunning is meegedeeld aan de afnemer. Bedrijven dienen deze gegevens ten minste drie jaar te bewaren na het einde van het kalenderjaar waarin de overdracht plaatsvond. De gegevens worden op verzoek van de lidstaat waarin de leverancier gevestigd is, voorgelegd. (art 8)

2.2.3 Standpunten betreffende de richtlijn

2.2.3.1 Standpunt Europese defensie-industrie^{xiii}

Uit voorafgaande consultaties tussen de Commissie en de Europese defensie-industrie blijkt dat het initiatief van de Commissie positief onthaald wordt bij de defensie-industrie. De behoefte aan harmonisering van de defensiemarkt en een vereenvoudiging van de vergunningssystemen in de Europese Unie is groot. De Europese defensie-industrie wijst erop dat een goede samenwerking noodzakelijk is, niet alleen met EU-partners, maar ook met andere strategische partners (de Verenigde Staten in het bijzonder). De industrie dringt aan op een soepeler vergunningssysteem en moedigt vooral het gebruik van algemene vergunningen aan. De certificering van bedrijven dat hier als vertrouwenswekkende maatregel tegenover staat is er gekomen op aanbeveling van de industrie. Gecertificeerde bedrijven kunnen gebruik maken van algemene vergunningen en staan in ruil garant voor de preventie van niet-vergunde uitvoer naar derde landen. De geconsulteerde bedrijven drukken ook eensgezind hun wens uit om de gemeenschappelijke Europese lijst van militair materieel als lijst van gecontroleerde goederen op te nemen in alle lidstaten van de EU.²² In het voorstel van richtlijn behoudt de Commissie wel de mogelijkheid voor lidstaten om op nationale basis producten toe te voegen aan de lijst van gecontroleerde goederen waarop de richtlijn van toepassing is.

Met betrekking tot de assemblage van defensieproducten stelt de industrie voor om bij uitvoer van het eindproduct naar derde landen, de verantwoordelijkheid uitsluitend te leggen bij de overheid van het land waar het hoofdkantoor van de exporteur gevestigd. Het systeem van notificatie van geweigerde vergunningen, zoals dit vandaag beschreven staat in de Europese gedragscode, moet uiteenlopende beoordelingen van gelijkaardige vergunningen door verschillende lidstaten voorkomen.²³ Dit element is niet mee opgenomen in het voorstel van richtlijn. Het blijft mogelijk voor lidstaten om uitvoerbeperkingen op te leggen aan producten die overgedragen worden aan andere lidstaten. Voor componenten of subsystemen kan dit echter alleen wanneer het om een gevoelige overdracht gaat (zie art 4).

Tot slot is een voorstel om een Europees gecentraliseerd computersysteem op te zetten om de transacties van militaire producten op te volgen gesneuveld wegens te veel weerstand vanuit de industrie. Uitvoerders zouden op basis van individuele nummers (Movement Reference Numbers of MRN) elke transactie van een product registreren in een centraal computersysteem. Het voorstel werd te duur en te bureaucratisch bevonden. Bovendien hangt de doeltreffendheid van het systeem, dat controle op eindgebruik als doel heeft, af van de mate waarin bedrijven transacties rigoureus registreren. Het systeem werd geen efficiënte en doeltreffende methode bevonden voor de controle op eindgebruik²⁴

2.2.3.2 Standpunt Europese NGO's^{xiv}

Een reactie van NGO's op de consultatiepaper van de Commissie over de liberalisering van intracommunautaire handel in militair materieel brachten drie belangrijke bezwaren naar voor. Ten eerste vrezden NGO's dat lidstaten in de praktijk, hoewel ze de mogelijkheid hebben om nationale controle te

^{xiii} Deze evaluatie is gebaseerd op de feedback van de Europese Defensie-industrie (o.m. vanuit ASD, Aerospace and Defence Industries Association of Europe) op een consultatiepaper vanuit de Commissie ter voorbereiding van het voorstel van richtlijn.

^{xiv} Idem voetnoot xiii

behouden, de controle op wederuitvoer zullen overlaten aan het land van bestemming (een andere lidstaat). Het risico is dat bedrijven hun export naar derde landen zullen organiseren via lidstaten die in hun politieke afweging voor exporten naar derde landen het minst restrictief zijn.²⁵ Op die manier verwordt het Europees beleid inzake wapenexportcontrole tot een beleid van de laagste gemeenschappelijke deler.

Ten tweede hebben NGO's weinig vertrouwen in het systeem van certificering van bedrijven. Volgens de NGO's kan van bedrijven niet verwacht worden dat ze bedrijfsbelangen ondergeschikt maken aan de bescherming van vrede en veiligheid. Het is daarom de overheid die moet instaan om per dossier individueel de afweging te maken, zelfs voor overdracht van militair materieel binnen de EU.²⁶

Het derde bezwaar heeft betrekking op de transparantie en de mogelijkheden voor publieke en parlementaire controle op wapenhandel. Het is niet duidelijk of parlementaire en publieke controle op het eindgebruik van het product mogelijk zal zijn. Het is zelfs niet duidelijk of er gegevens ter beschikking zullen worden gesteld over de intracommunautaire wapenhandel tout court aangezien het voorstel van richtlijn niets zegt over de publieke rapportage van de intracommunautaire wapenhandel. Daarnaast stellen NGO's zich de vraag welke overheid ter verantwoording geroepen kan worden bij twijfelachtige exporten, de eigen regering of de regering van de Europese lidstaat van waar de producten uitgevoerd worden naar het derde land in kwestie.²⁷

2.2.4 Analyse van de implicaties van de richtlijn

Indien dit voorstel van richtlijn goedgekeurd wordt, zal het beleid inzake wapenhandel voor de lidstaten drastisch veranderen. Momenteel houden alle lidstaten vast aan de individuele beoordeling van vergunningsaanvragen. Rekening houdend met de aard van de producten, de bestemming, het land van eindgebruik en de eindgebruiker, wordt een beoordeling gemaakt. Verschillende aspecten, gaande van het risico voor vrede en veiligheid tot economische en strategische belangen, worden in rekening genomen. Indien het systeem van individuele vergunningen voor intracommunautaire wapenhandel vervangen wordt door algemene en globale vergunningen, verliest de overheid ex ante controle op individuele transacties naar andere Europese lidstaten. Ex post behouden de overheden een overzicht op wapenhandel doordat bedrijven ertoe gebonden zijn om informatie ter beschikking te stellen van de overheid over de transacties die ze uitvoerden.

De richtlijn houdt een belangrijke verschuiving van verantwoordelijkheid in. De overheid verliest het zicht op individuele transacties en kent de bestemming op het moment van de overdracht in de meeste gevallen niet.²⁸ De overheid kan enkel ex post de transacties opvolgen en de betrouwbaarheid van de bedrijven controleren. De betrouwbaarheid van bedrijven staat dan ook centraal. Overheden wensen garanties van het ontvangende bedrijf dat ze correcte informatie geven over het eindgebruik van de producten, dat ze rekening houden met beperkingen op wederuitvoer etc. Het systeem van certificatie dient hieraan tegemoet te komen. Een nauwe samenwerking tussen de overheid en de defensie-industrie is in deze cruciaal.

De controle op individuele exportvergunningen door de overheid naar niet-Europese landen blijft behouden. De Commissie richt zich enkel op het handelsverkeer binnen de EU en stelt dat de kosten van de huidige vergunningssystemen onevenredig hoog zijn in vergelijking met de risico's van de overdrachten. De risico's van overdrachten in militair materieel voor de vrede en veiligheid binnen de Europese Unie zijn in normale omstandigheden inderdaad beperkt. Bovendien bestaan in het kader van internationale akkoorden zoals het

Farnborough Framework Agreement en OCCAR^{xv} al mogelijkheden voor Europese defensiebedrijven om militair materieel via een minder streng vergunningssysteem te verhandelen. Zonder uitbreiding naar alle lidstaten van de EU dreigt daardoor een systeem van twee snelheden te bestaan waarbij lidstaten die geen deel uitmaken van dergelijke akkoorden benadeeld worden.²⁹ De voorstellen van de Commissie trachten de intracommunautaire handel op grote schaal voor alle lidstaten van de EU te versoepelen zodat de discriminatie tussen leden en niet-leden weggewerkt wordt.³⁰

Het risico van de liberalisering van de Europese defensiemarkt ligt echter niet zozeer in de bedreiging van de vrede en veiligheid in Europa, maar in een minder strenge controle op het eindgebruik van defensiematerieel in derde landen, en het verhoogde risico dat daaruit voortvloeit voor vrede en stabiliteit aldaar. Indien wapenhandel binnen de Europese Unie versoepeld wordt, is het wenselijk dat de controle op export van militair materieel naar niet-EU lidstaten verder geharmoniseerd wordt. Vandaag tracht men de criteria voor de beoordeling van vergunningsaanvragen te harmoniseren op basis van de EU gedragscode inzake wapenhandel. Hoewel er overeenstemming is over de principes, zijn de visies van de lidstaten bij de politieke beoordeling van een vergunningsaanvraag echter niet gelijk.³¹ Zolang verschillende regeringen instaan voor de beoordeling van vergunningsaanvragen zal dit ook nooit gelijk zijn. Desondanks is het belangrijk om de gedragscode duidelijker en gedetailleerder uit te werken om de bestaande interpretatieverschillen in de gedragscode uit te klaren om het beleid van de lidstaten inzake wapenexport optimaal op elkaar af te stemmen. Om de harmonisering kracht bij te zetten zou een meer gedetailleerde en juridisch bindende Europese gedragscode een voorwaarde kunnen zijn vooraleer over te gaan tot een liberalisering van de intracommunautaire wapenhandel.^{xvi} Hoewel het gewicht van de Europese gedragscode van cruciaal belang is voor de harmonisering en liberalisering van wapenhandel, wordt dit nergens in het defensiepakket ter sprake gebracht. Aangezien het exportcontrolebeleid tussen lidstaten uiteen loopt heeft men er wel voor geopteerd om de mogelijkheid te behouden nationale controle uit te oefenen op wederuitvoer vanuit een andere lidstaat naar een niet-EU land voor gevoelige exporten, afhankelijk van de aard van het product, het eindgebruik en het land van eindbestemming. Deze bepaling biedt de kans om voor gevoelige exporten nationale standaarden te behouden. De toekomst zal uitwijzen in welke mate lidstaten hiervan gebruik zullen maken.

Het voorstel van richtlijn inzake intracommunautaire wapenhandel is algemeen van aard en laat veel ruimte aan de lidstaten om het beleid invulling te geven. Precieze voorwaarden om algemene of globale vergunningen te kunnen gebruiken, of de producten waarop ze van toepassing zijn, zijn niet Europees bepaald. Lidstaten zijn vrij om uitvoerbepalingen op te leggen. Wat dergelijke uitvoerbepalingen kunnen inhouden is niet vastgelegd. De richtlijn stelt ook geen voorwaarden aan publieke transparantie, zegt niets over controle op eindgebruik na de levering of over sancties voor overtredingen op de richtlijn. Dit alles

^{xv} Het Farnborough Framework Agreement is een akkoord tussen de zes grootste wapenproducenten in Europa (Duitsland, Frankrijk, Italië, het Verenigd Koninkrijk en Zweden). Het akkoord streeft naar de hervorming van de Europese defensie-industrie en wil de obstakels voor de transnationale organisatie van de Europese defensie-industrie afbouwen. Het akkoord is in 2001 in werking getreden. OCCAR (Organisme Conjoint de Coopération en Matière d'Armement) is opgericht in 1996 door de ministers van defensie van Frankrijk, Duitsland, Italië en het Verenigd Koninkrijk met als doel gemeenschappelijke samenwerkingsprogramma's inzake defensie te beheren. Ook OCCAR is in 2001 in werking getreden. In 2003 en 2005 traden respectievelijk ook België en Spanje tot OCCAR toe.

^{xvi} Een studie van het Europees Parlement stelt in dit verband: "The European Parliament should maintain its firm position on the CoC to call for the Code to become legally binding.... Furthermore, Member States should agree on common specific standards to which all states must be required to adhere." European Parliament, DG for external policies of the Union, directorate B – policy department- The cost of non-Europe in the area of security and defence, p 49, June 2006.

wordt overgelaten aan de lidstaten. De voorwaarden die gesteld worden aan de certificering van bedrijven werden wel duidelijk op papier gezet.

De voorgestelde richtlijn zoekt duidelijk naar een balans tussen economische belangen (harmonisering van de markt) en de vrijwaring van veiligheidsbelangen van de lidstaten (mogelijkheid om controle te behouden op gevoelige exporten). Aangezien er geen gezamenlijke Europese vergunnende overheid is, noch een Europees exportcontrolebeleid waarin gemeenschappelijke regels in alle lidstaten eenvormig worden toegepast, is een volledige liberalisering van de markt inderdaad niet gewenst. De ruimte voor invulling en interpretatie die de richtlijn aan de lidstaten overlaat staat echter de beoogde harmonisering in de weg en komt ook de veiligheidsbelangen niet ten goede. De mate waarin controle op eindgebruik wordt uitgevoerd dient niet overgelaten te worden aan de keuze van de lidstaten maar zou aan een Europese standaard onderworpen moeten zijn die een sterke controle op eindgebruik nastreeft en niet afgestemd is op het beleid van de laagste gemeenschappelijke deler.

Het voorstel van richtlijn is van groot belang voor Vlaanderen. In 2007 was 55% van het aantal vergunningsaanvragen, goed voor 46% van de totale waarde van de Vlaamse wapenexport, bestemd voor Europese lidstaten.³² Dit wil zeggen dat, indien de richtlijn goedgekeurd wordt, zowat de helft van de Vlaamse wapenuitvoer onder het Europese juridische kader valt. Indien de richtlijn aangenomen wordt, zijn de lidstaten verplicht hun nationale wetgeving aan de richtlijn aan te passen. De richtlijn houdt een resultaatsverplichting in, dit wil zeggen dat aan de bedoeling van de richtlijn recht wordt gedaan. Het nationale recht dat niet voldoet aan de richtlijn moet worden aangepast zoals in de richtlijn bepaald.³³ Lidstaten dienen de richtlijn uiterlijk om te zetten 18 maanden na de datum van inwerkingtreding (artikel 17). Indien de richtlijn goedgekeurd wordt, is het duidelijk dat de Belgische wetgeving of het toekomstige Vlaamse wapendecreet afgestemd moet zijn op de inhoud van de richtlijn, voor wat intracommunautaire handel in defensiematerieel betreft. De Europese richtlijn zal dus mee de bakens uitzetten van een Vlaams wapendecreet.

Het voorstel van richtlijn wordt momenteel besproken in de werkgroepen van de Raad. Op 25 februari 2008 werd het defensiepakket gepresenteerd tijdens de Raad voor Concurrentievermogen. Het Voorzitterschap beoogt in mei 2008 Raadsconclusies over het defensiepakket aan te nemen. In maart zou het pakket ook in het Europees Parlement voorgesteld worden. Aangezien de discussie over het voorstel van richtlijn vandaag plaatsvindt, is het belangrijk om op te volgen welk standpunt Vlaanderen verdedigt en op welke manier mee richting wordt gegeven aan de Europese richtlijn inzake intracommunautaire wapenhandel.

2.2.5 Juridische basis van het defensiepakket

Als juridische basis voor het voorstel van richtlijn inzake intracommunautaire handel in militair materieel wordt artikel 95 van het Verdrag van de Europese Gemeenschap genoemd. Het voorstel van richtlijn met betrekking tot procedures voor overheidsopdrachten op het gebied van veiligheid en defensie (zie infra) baseert zich op de artikelen 47(2), 55 en 95 van het EG-Verdrag. De aangehaalde artikelen zijn erop gericht maatregelen vast te stellen met het oog op harmonisatie van wetgeving betreffende de interne markt (eerste pijler).

Het zou echter ook mogelijk geweest zijn om de doelstellingen van het defensiepakket in het kader van de tweede pijler uit te werken. De initiatieven van de Commissie liggen immers in de lijn van de doelstellingen

van het Europees Defensieagentschap (EDA) dat in juli 2004 werd opgericht bij gemeenschappelijk optreden 2004/551/GBVB. Op basis van artikel 14 van het Verdrag van de Europese Unie kan de Raad de Commissie verzoeken passende voorstellen in verband met het gemeenschappelijk buitenlands en veiligheidsbeleid bij hem in te dienen om de uitvoering van een gemeenschappelijk optreden te garanderen.³⁴ De Raad bepaalt op welke wijze aan een gemeenschappelijk optreden uitvoering moet worden gegeven. Voor zover hij dit niet doet, komt de uitvoering van het GBVB echter toe aan de lidstaten.³⁵

Eén van de functies en taken van EDA die vooropgesteld werden in het gemeenschappelijk optreden luidt als volgt:

“3.3 Werken aan het versterken van DTIB (Europese technologische en industriële defensiebasis) en aan een internationaal concurrerende Europese markt voor defensie-uitrusting, in het bijzonder door:

3.3.1 beleid en strategieën te ontwikkelen, in voorkomend geval in overleg met de Commissie en de industrie;

3.3.2 te streven naar de ontwikkeling en harmonisatie op EU-niveau van wet- en regelgeving ter zake (met name door in de hele Europese Unie de desbetreffende voorschriften in de intentieverklaring (Letter of Intent, Lol/kaderovereenkomsten) toe te passen” (artikel 5).³⁶

Aangezien de initiatieven van de Commissie en de Raad in dezelfde lijn liggen, kan er discussie ontstaan over de juridische grondslag van het Europese defensiepakket: bevindt deze zich in de eerste of de tweede pijler van de EU en welke instrumenten worden aangewend om de doelstellingen te bereiken?

Wapenhandel is een thema dat inhoudelijk zowel tot de eerste als tot de tweede pijler behoort. De keuze voor de rechtsgrondslag is daarom niet evident. R.H. Van Ooik geeft aan dat de rechtsbasis aan de hand van het zwaartepunt van het besluit moet worden vastgesteld. Sommige besluiten hebben echter verschillende zwaartepunten die onder verschillende pijlers thuishoren. Indien deze zwaartepunten even gewichtig zijn (en de ene doelstelling dus niet duidelijk ondergeschikt is aan de andere), zou in theorie een besluit gebaseerd kunnen zijn op verschillende juridische grondslagen uit verschillende pijlers van de EU. Dit zou echter tot te veel procedurele bezwaren leiden. Dergelijke besluit worden daarom opgesplitst in een politiek besluit waaraan de tweede pijler ten grondslag ligt, en een besluit ter uitvoering van het politieke besluit op basis van het EG-verdrag. De samenhang tussen de afzonderlijke besluiten kan dan duidelijk gemaakt worden door in de preambule van beide besluiten naar elkaar te verwijzen. De wetgeving inzake controle op handel in goederen voor tweërlei gebruik is hier tot 2000 een voorbeeld van geweest. Controle op handel in goederen voor tweërlei gebruik was gebaseerd op besluiten uit de eerste en de tweede pijler die samen een 'geïntegreerd systeem' vormden.³⁷ Na verschillende uitspraken van het Hof van Justitie werd de bevoegdheid volledig overgedragen naar de eerste pijler in de plaats van de juridische competentie te spreiden over de eerste en de tweede pijler.³⁸

Vanuit de Commissie wordt geargumenteed dat de bevoegdheden van de lidstaten inzake defensie erkend worden, maar dat de Commissie instaat voor de werking van de interne markt, en dat ze in het licht daarvan

optreedt.^{xvii} De Commissie stelt dat het belangrijkste doel van het voorstel is om de interne markt voor defensiegerelateerde producten te voltooien, een bevoegdheid van de eerste pijler. Daarnaast (maar ondergeschikt daaraan) zal het voorstel ook bijdragen aan de GBVB-doelstellingen.³⁹

De juridische grondslagen van het defensiepakket bevinden zich dus in de eerste pijler, zonder een geïntegreerd systeem te vormen met besluiten uit de tweede pijler. De besluiten uit de tweede pijler blijven van toepassing op de dat wat niet tot de bevoegdheid van de eerste pijler behoort. Indien lidstaten bijvoorbeeld gebruik maken van artikel 296 om maatregelen uit te sluiten van de interne markt, of wanneer lidstaten wapens exporteren naar derde landen, zijn de besluiten uit de tweede pijler van tel.

De vraag is of de lidstaten deze redenering zullen volgen. Als er een geschil zou ontstaan over de bevoegdheidsverdeling tussen de Raad en de Commissie kan er post factum een beroep ingesteld worden tot nietigverklaring van de handeling (verordening, richtlijn of beschikking) op grond van artikel 230 EG-Verdrag. Het Hof van Justitie is bevoegd om dergelijke conflicten te beslechten.⁴⁰

2.3 Voorstel van richtlijn betreffende de coördinatie van de procedures voor het plaatsen van bepaalde overheidsopdrachten voor werken, leveringen en diensten op defensie- en veiligheidsgebied

Het tweede voorstel van richtlijn is gericht op de procedures inzake overheidsopdrachten op veiligheids- en defensiegebied. In België is dit een exclusieve bevoegdheid van de federale overheid. De richtlijn is gebaseerd op de bestaande richtlijn 2004/18/EG die geldt voor overheidsopdrachten op werken, leveringen en diensten in het algemeen. De Commissie stelt voor om voor overheidsopdrachten inzake defensie- en veiligheidsmaterieel de bestaande richtlijn op een aantal punten aan te passen. Dit mondt uit in het voorstel voor een nieuwe richtlijn. In wat volgt gaan we in op de specifieke aanpassingen die de Commissie noodzakelijk acht voor overheidsopdrachten op defensie- en veiligheidsgebied. Een volledige bespreking van de gehele richtlijn zou ons te ver leiden. De richtlijn maakt deel uit van het defensiepakket en is gericht op de liberalisering van de defensiemarkt, meer in het bijzonder op het mededingingsbeleid.

2.3.1 Doelstelling van de richtlijn

Overheidsopdrachten inzake defensie (defence procurement) vormen een belangrijk onderdeel van de organisatie van een Europese defensiemarkt. Aangezien overheden de belangrijkste klanten zijn van de defensie-industrie, zijn de spelregels op het vlak van overheidsopdrachten voor veiligheids- en defensiematerieel bepalend voor de concurrentiekracht van de Europese defensie-industrie.

^{xvii} Zoals eerder vermeld beroept de Commissie zich op de arresten van het Hof van Justitie over de toepassing van artikel 296 van het EG-Verdrag om het gebruik van instrumenten uit de eerste pijler te rechtvaardigen (zie 2.2.1). Maatregelen die op basis van artikel 296 (mits een correcte toepassing van het artikel) uitgesloten zijn van de interne markt kunnen onder tweede pijler geharmoniseerd worden.

Op het communautaire niveau is er, in tegenstelling tot andere sectoren zoals energie of transport, geen specifieke richtlijn die de procedures voor overheidsopdrachten in het domein van veiligheid en defensie coördineert. De algemene Richtlijn 2004/18/EG betreffende de coördinatie van de procedures voor het plaatsen van overheidsopdrachten voor werken, leveringen en diensten is ook van toepassing op overheidsopdrachten inzake veiligheids- en defensiematerieel. Deze richtlijn is echter afgestemd op de civiele sector en komt niet tegemoet aan de specifieke noden van militaire openbare aanbestedingen.⁴¹

Richtlijn 2004/18/EG stelt expliciet dat de richtlijn van toepassing is op overheidsopdrachten inzake defensie, onverminderd artikel 296 van het Verdrag (artikel 10). Zoals eerder vermeld, biedt artikel 296 van het Verdrag van de Europese Gemeenschap de mogelijkheid om regels inzake productie en handel in militair materieel te derogeren van de regels van de interne markt, ter bescherming van de wezenlijke veiligheidsbelangen van de staat. Lidstaten maken op grote schaal gebruik van deze uitzonderingsgrond om alle defensiecontracten uit te sluiten van de Europese wetgeving inzake overheidsopdrachten en ze te onderwerpen aan nationale procedureregels. De nationale voorwaarden verschillen sterk in termen van publicatie, selectiecriteria en andere. Het gebrek aan uniformiteit is een belangrijk obstakel voor een eengemaakte Europese defensiemarkt en gaat in tegen de principes van het Verdrag, in het bijzonder de principes inzake transparantie, non-discriminatie en gelijke behandeling.⁴²

In zijn jurisprudentie heeft het Europees Hof van Justitie echter herhaaldelijk gesteld dat deze derogaties slechts in uitzonderlijke situaties gelden.⁴³ Slechts wanneer overheden kunnen aantonen dat in een specifiek geval hun wezenlijke veiligheidsbelangen op het spel staan, is een uitzondering op de communautaire wetgeving gerechtvaardigd. De derogaties van richtlijn 2004/18EG zijn grotendeels te wijten aan het feit dat de richtlijn onvoldoende rekening houdt met specifieke vereisten die gesteld worden aan de aankoop van veiligheids- en defensiemateriaal.

De Commissie heeft een aantal workshops georganiseerd met nationale overheden en de industrie om tegemoet te komen aan het probleem. Dit overleg mondde in 2004 uit in een groenboek inzake overheidsopdrachten op vlak van defensie.⁴⁴ Het overleg bevestigde dat de toepassing en de draagwijdte van artikel 296 onduidelijk is, en dat Richtlijn 2004/18/EG ongeschikt is voor overheidsopdrachten die betrekking hebben op militair materieel. Daaropvolgend heeft de Commissie in 2006 een mededeling gepubliceerd waarin ze een interpretatie geeft van artikel 296 op basis van de jurisprudentie van het Hof van Justitie dat als leidraad moet dienen voor de overheden.⁴⁵ In samenwerking met de overheden, de industrie en EDA werkte de Commissie verder aan een richtlijn voor overheidsopdrachten inzake defensie die in december 2007 gepubliceerd werd. De Commissie wil met een nieuwe richtlijn tegemoet komen aan de vereisten van gevoelige overheidsaanbestedingen. Op die manier wordt een derogatie op de richtlijn 2004/18/EG overbodig, en wordt er een gemeenschappelijk juridisch kader gecreëerd dat de principes van het Verdrag eerbiedigt en tegemoet komt aan de specifieke vereisten van dergelijke aankopen.⁴⁶

2.3.2 Inhoud van de richtlijn

De voorgestelde richtlijn is gebaseerd op de richtlijn 2004/18/EG, maar bevat enkele bepalingen die aangepast zijn aan de vereisten van overheidsopdrachten in de defensie- en veiligheidssector. Een op maat gesneden richtlijn blijkt nodig. Militaire systemen zijn bijvoorbeeld te complex om gedetailleerde technische specificaties weer te geven. Om de functionele vereisten te vertalen naar technische specificaties is het nodig om de onderhandelingsprocedure (negotiation procedure) toe te passen bij de openbare

aanbesteding. Richtlijn 2004/18/EG voorziet in een dergelijke procedure, maar slechts voor uitzonderlijke situaties. Een ander voorbeeld is de lange levenscyclus van defensiematerieel. De duurzaamheid van de producten vereisen specifieke regelingen inzake onderhoud, modernisering en dergelijke. Bovendien worden er om veiligheidsredenen specifieke eisen gesteld aan de vertrouwelijkheid van informatie en aanvoorzekerheid.⁴⁷ Het voorstel van richtlijn past de bestaande richtlijn daarom aan op drie punten: meer flexibiliteit in de procedures bij de toekenning van overheidscontracten, maatregelen om de vertrouwelijkheid van informatie te garanderen en bepalingen om de continuïteit van het aanbod veilig te stellen (security of supply).⁴⁸

2.3.2.1 Flexibiliteit in de procedure

De consultatie van stakeholders heeft duidelijk aan het licht gebracht dat de huidige EG-wetgeving onaangepast is aan overheidsopdrachten inzake defensie en veiligheidsmaterieel. Overheidsopdrachten voor defensie zijn direct gerelateerd aan de veiligheidsbelangen van de lidstaten en aan strategische en politieke overwegingen. Bovendien zijn het op vlak van financiering, complexiteit en planning veeleisende dossiers. Overheden hebben nood aan flexibele procedures en bepaalde garanties om hun veiligheidsbelangen veilig te stellen. Om in hun militaire behoeften te voorzien, vragen overheden ofwel naar een specifiek ontwerp voor een product dat aan deze behoeften tegemoet komt, ofwel kiezen ze een bestaand product (off-the-shelf, product dat reeds ontwikkeld is en beschikbaar voor verkoop) dat aan hun noden aangepast wordt. Overleg met mogelijke producenten is cruciaal om het profiel en de eigenschappen van het materieel dat in opdracht geproduceerd zal worden uit te stippelen. De technische mogelijkheden, de kosten, de tijdspanne en alle andere elementen belangrijk voor een contract zijn niet op voorhand gekend. Zelfs tijdens het productieproces wordt de productie vaak bijgestuurd.⁴⁹

De mogelijkheden voor het gebruik van de onderhandelingsprocedure (negotiated procedure) zijn in de huidige richtlijn 2004/18/EG volgens de Commissie te beperkt. Voor aanbestedingen inzake defensie zijn dergelijke flexibele procedures van vitaal belang. De 'procedure van gunning door onderhandelingen'^{xviii} (negotiated procedure) is in het voorstel van richtlijn toegestaan zonder verdere rechtvaardiging om de nodige flexibiliteit toe te staan bij de toekenning van gevoelige defensiecontracten. De 'niet-openbare procedure' (restrictive procedure)^{xix} en de 'competitieve dialoog' (competitive dialogue)^{xx} kunnen ook gebruikt worden. De 'openbare procedure' (open procedure)^{xxi}, die verspreiding van specificaties naar eender welke economische operator toelaat, werd ongeschikt geacht met het oog op de vertrouwelijkheid van informatie. Bovendien zijn de technische details en andere gegevens zoals de prijs bij publicatie van de aanbesteding meestal nog niet bekend.⁵⁰

^{xviii} Dit is de procedure waarbij de aanbestedende dienst met door hem gekozen ondernemers overleg pleegt en door onderhandelingen met een of meer van hen de contractuele voorwaarden stelt.

^{xix} Dit is de procedure waarbij alle onderzoekers mogen verzoeken om deel te nemen, maar waarbij alleen de door de aanbestedende dienst aangezochte ondernemers mogen inschrijven.

^{xx} Dit is de procedure waarbij alle ondernemers mogen vragen om deel te nemen en waarbij de aanbestedende dienst in dialoog treedt met de kandidaten met het doel om verschillende alternatieven uit te werken die aan de vereisten voldoen. Op basis daarvan worden de kandidaten gevraagd om zich in te schrijven.

^{xxi} Dit is de procedure waarbij alle belangstellende ondernemers mogen inschrijven.

2.3.2.2 Continuïteit van het aanbod (security of supply)^{xxii}

Strijdkrachten moeten kunnen rekenen op de juiste en tijdige levering van het defensiemateriaal. Dit is cruciaal voor militaire operaties. In bepaalde omstandigheden moet de industrie snel aan dringende behoeften kunnen voldoen. Wegens de lange levensduur van het materiaal moet de industrie ook op lange termijn onderdelen kunnen leveren en kunnen instaan voor het onderhoud van het materiaal. Vanuit politiek oogpunt is een verzekerde continuïteit van het aanbod een heikel punt indien de leverancier buiten de grenzen van de eigen staat gelegen is. In dat geval hangt de aanvoorzekerheid niet alleen af van de technische capaciteiten van het bedrijf, maar ook van de politieke beslissing van de staat waarin de leverancier gevestigd is om de uitvoervergunning al dan niet toe te staan. De richtlijn inzake intracommunautaire handel (zie supra) tracht dit obstakel voor handel binnen de EU weg te werken. Specifieke bepalingen in het contract of met betrekking tot de selectie van kandidaten om tegemoet te komen aan de problematiek rond aanvoorzekerheid zijn in de nieuwe richtlijn toegestaan.⁵¹

2.3.2.3 Bescherming van vertrouwelijke informatie

De vertrouwelijkheid van informatie is belangrijk tijdens de verschillende fasen van de aanbesteding. Bij de publicatie is het mogelijk dat de overheid geen technische details over het product wil vrijgeven en ook tijdens het productieproces dienen bedrijven aan te tonen dat ze op een gepaste manier met vertrouwelijke informatie zullen omgaan. Dit kan een belangrijk criterium zijn in de toekenning van de overheidsopdracht.

Met betrekking tot de bescherming van vertrouwelijke informatie zijn voorzorgsmaatregelen toegestaan voor de toekenningsprocedure zelf, in de contracten of in de criteria voor de selectie van kandidaten.⁵²

2.3.2.4 Compensatiemaatregelen

De meeste overheden vereisen compensatiemaatregelen bij de uitbesteding van overheidsopdrachten in de defensiesector aan niet-nationale ondernemingen. In ruil voor de toekenning van de opdracht, verwacht men een economische compensatie van het bedrijf. Compensatiemaatregelen kunnen verschillende vormen aannemen. Ze kunnen direct gerelateerd zijn aan het contract, waarbij bijvoorbeeld lokale bedrijven in onderaanneming betrokken zullen worden bij de productie van het goed. Indirecte compensaties in de militaire sfeer zijn dan weer niet gebonden aan de opdracht in kwestie, maar kunnen bijvoorbeeld de belofte inhouden om lokale bedrijven in onderaanneming te betrekken bij de productie van andere militaire goederen. Tot slot zijn er ook indirecte compensatiemaatregelen uit de niet-militaire sfeer. Bedrijven kunnen beloven om in ruil voor de toekenning van de opdracht te investeren in civiele sectoren van de economie van het kopende land.⁵³ Hoe lidstaten omgaan met compensatiemaatregelen verschilt aanzienlijk.⁵⁴

Het voorstel van richtlijn betreffende de coördinatie van de procedures voor overheidsopdrachten op defensie- en veiligheidsgebied vermeldt nergens het gebruik van compensaties. Ze worden niet uitdrukkelijk verboden noch toegestaan. De Commissie stelt wel in alle voorbereidende documenten en bijlagen bij de richtlijn dat het gebruik van compensaties ingaat tegen de geest van het Verdrag omdat ze discriminatoir zijn van aard. Toch laat de Commissie het gebruik van compensaties buiten de richtlijn om problemen van definiëring te vermijden. Bovendien maakt de Commissie geen bezwaar tegen compensaties die worden toegekend door niet-Europese bedrijven. Compensaties door Amerikaanse bedrijven bijvoorbeeld kunnen Europese bedrijven toegang geven tot de beschermde Amerikaanse markt.⁵⁵ De Commissie laat het over

^{xxii} Deze term wordt ook vertaald als 'aanvoorzekerheid'.

aan de lidstaten om te oordelen of het gebruik van compensaties in overeenstemming is met de EG-wetgeving.⁵⁶

3 Conclusie

Het Europees defensiepakket is een initiatief van de Commissie dat erop gericht is de Europese defensiemarkt te liberaliseren en te harmoniseren. De administratieve lasten van het huidige vergunningsbeleid inzake wapenexport zijn volgens de Commissie disproportioneel hoog. Dit hindert de ontwikkeling van een defensie-industrie die steeds meer transnationaal georganiseerd is. Om tegemoet te komen aan de verzuchtingen van de industrie en de principes van de interne markt te vrijwaren, stelt de Commissie een nieuw wettelijk kader voor dat de intracommunautaire handel in militair materieel moet versoepelen, door gebruik te maken van algemene en globale vergunningen in plaats van individuele vergunningen. De Commissie houdt rekening met het specifieke karakter van defensieproducten en de gevoeligheid van lidstaten over de controle op het eindgebruik van het defensiematerieel. De versoepeling van de intracommunautaire handel gaat daarom gepaard met een aantal vertrouwenswekkende maatregelen zoals de certificering van bedrijven en de mogelijkheid om uitvoerbeperkingen aan de overdrachtsvergunningen vast te koppelen. Een tweede luik van het defensiepakket gaat over de procedures voor openbare aanbestedingen op vlak van defensie- en veiligheidsmaterieel. Daar waar lidstaten vandaag nationale procedures toepassen tracht de Commissie de procedures te harmoniseren door een aangepaste richtlijn te initiëren waarin rekening wordt gehouden met de nood aan flexibele procedures, voorwaarden om de continuïteit van het aanbod te garanderen en om de vertrouwelijkheid van informatie te beschermen. Geharmoniseerde procedures moeten de transparantie en de gelijke behandeling bevorderen en de concurrentieposities van ondernemingen binnen de Europese Unie gelijk maken.

Voor Vlaanderen is vooral de eerst genoemde richtlijn van bijzonder groot belang. De Europese wetgeving tekent immers de contouren uit van een toekomstig Vlaams wapendecreet. De richtlijn inzake overheidsopdrachten valt onder de bevoegdheid van de federale overheid. Het Europees Defensiepakket werd in de Raad voor Concurrentievermogen voor de eerste keer besproken op 25 februari 2008. Het is voor de Vlaamse Regering en het Vlaams Parlement belangrijk om deel te nemen aan de discussie over het voorgestelde Europees defensiepakket en het Vlaamse standpunt ter zake op Europees niveau kenbaar te maken.

- ¹ Commission of the European Communities, Communication from the Commission to the Council, the European Parliament and the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions, *A strategy for a stronger and more competitive European Defence Industry*, Brussels, 5.12.2007, COM (2007) 764 final.
- ² Commission of the European Communities, Commission Communication to the Council, the European Parliament, the Economic and Social Committee and the Committee of the Regions, *Implementing European Union strategy on defence-related industries*, COM (97) 583 final Brussels, 12 November 1997.
- ³ Commission of the European Communities, Commission Communication to the Council, the European Parliament, the Economic and Social Committee and the Committee of the Regions, *European defence – industrial and market issues, Towards an EU Defence Equipment Policy*, COM (2003) 113 final, Brussels 11.3.2003.
- ⁴ Commissie van de Europese Gemeenschappen, *Groenboek overheidsopdrachten op defensiegebied*, COM (2004) 608 definitief, Brussel, 23.09.2004.
- ⁵ Commissie van de Europese Gemeenschappen, *Mededeling van de Commissie aan de Raad en het Europees Parlement over de resultaten van de door het groenboek over overheidsopdrachten op defensiegebied op gang gebrachte raadpleging en over toekomstige initiatieven van de Commissie*, COM (2005) 626 definitief, Brussel, 6.12.2005.
- ⁶ Commission of the European Communities, *Interpretative Communication on the application of Article 296 of the Treaty in the field of defence procurement*, COM (2006) 779 final, Brussels 7.12.2006.
- ⁷ Commission of the European communities, Commission staff working document accompanying the document to the Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions, *A strategy for a stronger and more competitive European defence industry, Impact Assessment*. Brussels 5.12.2007 SEC(2007)1596.
- ⁸ Commission of the European Communities, Communication from the Commission to the Council, the European Parliament and the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions, *A strategy for a stronger and more competitive European Defence Industry*, Brussels, 5.12.2007, COM (2007) 764 final.
- ⁹ Commission of the European Communities, Communication from the Commission to the Council, the European Parliament and the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions, *A strategy for a stronger and more competitive European Defence Industry*, Brussels, 5.12.2007, COM (2007) 764 final.
- ¹⁰ Commission of the European Communities, Communication from the Commission to the Council, the European Parliament and the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions, *A strategy for a stronger and more competitive European Defence Industry*, Brussels, 5.12.2007, COM (2007) 764 final.
- ¹¹ Commissie van de Europese Gemeenschappen, *Interpretatieve mededeling over de toepassing van artikel 296 van het Verdrag voor overheidsopdrachten op defensiegebied*, Brussels 7.12.2006 COM(2006) 779 definitief.
- ¹² Commissie van de Europese Gemeenschappen, *Voorstel voor een richtlijn van het Europees Parlement en de Raad betreffende de vereenvoudiging van de voorwaarden voor de overdracht van defensiegerelateerde producten binnen de Gemeenschap*, p 8. Brussel, 5.12.2007 COM(2007) 765 definitief.
- ¹³ Commissie van de Europese Gemeenschappen, *Voorstel voor een richtlijn van het Europees Parlement en de Raad betreffende de vereenvoudiging van de voorwaarden voor de overdracht van defensiegerelateerde producten binnen de Gemeenschap*. Brussel, 5.12.2007 COM(2007) 765 definitief.
- ¹⁴ Commissie van de Europese Gemeenschappen, *Voorstel voor een richtlijn van het Europees Parlement en de Raad betreffende de vereenvoudiging van de voorwaarden voor de overdracht van defensiegerelateerde producten binnen de Gemeenschap*, p 8. Brussel, 5.12.2007 COM(2007) 765 definitief.
- ¹⁵ Commissie van de Europese Gemeenschappen, *Voorstel voor een richtlijn van het Europees Parlement en de Raad betreffende de vereenvoudiging van de voorwaarden voor de overdracht van defensiegerelateerde producten binnen de Gemeenschap*. Brussel, 5.12.2007 COM(2007) 765 definitief.
Commission of the European Communities, *Intra-Community transfers of defence products, Impact Assessment*, carried out by Unisys for the European Commission. Brussels, Februari 2007.
- ¹⁶ Commission of the European Communities, Commission Staff Working Document, *Impact assessment on a Commission proposal for a directive of the European Parliament and of the Council on intra-community transfers of defence related products*, Brussels SEC(2007), p 24.
- ¹⁷ Commissie van de Europese Gemeenschappen, *Voorstel voor een richtlijn van het Europees Parlement en de Raad betreffende de vereenvoudiging van de voorwaarden voor de overdracht van defensiegerelateerde producten binnen de Gemeenschap*, p 2. Brussel, 5.12.2007 COM(2007) 765 definitief.

- ¹⁸ Commission of the European Communities, Commission Staff Working Document, *Impact assessment on a Commission proposal for a directive of the European Parliament and of the Council on intra-community transfers of defence related products*, Brussels SEC(2007).
- ¹⁹ Commission of the European Communities, Commission Staff Working Document, *Impact assessment on a Commission proposal for a directive of the European Parliament and of the Council on intra-community transfers of defence related products*, Brussels SEC(2007), p 47.
- ²⁰ Commissie van de Europese Gemeenschappen, *Voorstel voor een richtlijn van het Europees Parlement en de Raad betreffende de vereenvoudiging van de voorwaarden voor de overdracht van defensiegerelateerde producten binnen de Gemeenschap*, p 8. Brussel, 5.12.2007 COM(2007) 765 definitief.
- ²¹ Commission of the European Communities, Commission Staff Working Document, *Impact assessment on a Commission proposal for a directive of the European Parliament and of the Council on intra-community transfers of defence related products*, Brussels SEC(2007), p 27.
- ²² Contributions to the Consultation on the intra-community circulation of defence related products. Geconsulteerd op 5 maart 2008 via http://ec.europa.eu/enterprise/regulation/inst_sp/docs/consult_transfer/list_contrib1.pdf
- ²³ Contributions to the Consultation on the intra-community circulation of defence related products. Geconsulteerd op 5 maart 2008 via http://ec.europa.eu/enterprise/regulation/inst_sp/docs/consult_transfer/list_contrib1.pdf
- ²⁴ Contributions to the Consultation on the intra-community circulation of defence related products. Geconsulteerd op 5 maart 2008 via http://ec.europa.eu/enterprise/regulation/inst_sp/docs/consult_transfer/list_contrib1.pdf
Commission of the European Communities, *Intra-Community transfers of defence products, Impact Assessment*, carried out by Unisys for the European Commission. Brussels, February 2007.
- ²⁵ Campagne Tegen Wapenhandel e.a., *Comments on the Consultation paper on the intra-community circulation of products for the defence of member states*. Geconsulteerd op 14 februari 2008 via <http://www.stopwapenhandel.org/actueel/persberichten/2006/consultationpaper.html>.
- ²⁶ Campagne Tegen Wapenhandel e.a., *Comments on the Consultation paper on the intra-community circulation of products for the defence of member states*. Geconsulteerd op 14 februari 2008 via <http://www.stopwapenhandel.org/actueel/persberichten/2006/consultationpaper.html>
- ²⁷ Campagne Tegen Wapenhandel e.a., *Comments on the Consultation paper on the intra-community circulation of products for the defence of member states*. Geconsulteerd op 14 februari 2008 via <http://www.stopwapenhandel.org/actueel/persberichten/2006/consultationpaper.html>
- ²⁸ Commission of the European Communities, Commission Staff Working Document, *Impact assessment on a Commission proposal for a directive of the European Parliament and of the Council on intra-community transfers of defence related products*, Brussels SEC(2007), p 26.
- ²⁹ Commission of the European Communities, *Intra-Community transfers of defence products, Impact Assessment*, carried out by Unisys for the European Commission. Brussels, February 2007, p 33-34.
Commission of the European Communities, *Intra-Community transfers of defence products*, carried out by Unisys for the European Commission. Brussels, February 2005, p 43-49.
- ³⁰ Commission of the European Communities, Commission Staff Working Document, *Impact assessment on a Commission proposal for a directive of the European Parliament and of the Council on intra-community transfers of defence related products*, Brussels SEC(2007), p 18, 22.
- ³¹ Commission of the European Communities, Commission Staff Working Document, *Impact assessment on a Commission proposal for a directive of the European Parliament and of the Council on intra-community transfers of defence related products*, Brussels SEC(2007), p 24.
- ³² Duquet, N., Castryck, G. & Depauw, S. (2008), *Vlaamse buitenlandse handel in wapens en goederen voor tweërlei gebruik 2007*, Brussel: Vlaams Vredesinstituut.
- ³³ Barents, R. en Brinkhorst, L.J (1999), *Grondlijnen van het Europees recht*, Kluwer, Deventer, p 1169-170.
- ³⁴ Verdrag betreffende de Europese Unie, art. 14
- ³⁵ Lenaerts, K., Van Nuffel P. (2003), *Europees recht in hoofdlijnen*, Maklu, Antwerpen/Apeldoorn, p 569.
- ³⁶ Publicatieblad van de Europese Unie L 245/17, *Gemeenschappelijk optreden 2004/551/GBVB van de Raad van 12 juli 2004 betreffende de oprichting van het Europees Defensieagentschap*, 17.2.2004.
- ³⁷ Van Ooik, R.H. (1999), *De keuze der rechtsgrondslag voor besluiten van de Europese Unie*, Kluwer 63, p 382-388, 401-404.
- ³⁸ Limantas, M. (2007), *EU regime of export control of dual-use goods within an international context*, thesis College of Europe for the Degree of Master of European Studies Academic Year 2006-2007.

- ³⁹ Commissie van de Europese Gemeenschappen, *Voorstel voor een richtlijn van het Europees Parlement en de Raad betreffende de vereenvoudiging van de voorwaarden voor de overdracht van defensiegerelateerde producten binnen de Gemeenschap*, p 8. Brussel, 5.12.2007 COM(2007) 765 definitief.
Commission of the European Communities, Press release MEMO/07/547, *Commission proposes enhancing openness and transparency in EU defence markets*, Brussels, 5 December 2007. Geconsulteerd op 29 februari 2008 via <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=MEMO/07/547&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=en>
- ⁴⁰ Lenaerts, K., Van Nuffel P. (2003), *Europees recht in hoofdlijnen*, Maklu, Antwerpen/Apeldoorn, p 410.
- ⁴¹ European Union Institute for Security Studies, *Defence procurement in the European Union, the current debate*, Parijs, mei 2005, p 14.
- ⁴² Commission of the European Communities, Commission staff working paper, *annex to the proposal for a directive of the European Parliament and of the Council on the coordination of procedures for the award of public works contract, public supply contracts and public service contracts in the field of defence and security*. Geconsulteerd op 14 februari 2008 via http://ec.europa.eu/internal_market/publicprocurement/docs/defence/impact_assessment_en.pdf
- ⁴³ Arrest van 3 mei 1994, Zaak C-328/92, arrest van 28 maart 1995, zaak C-324/93, arrest van 16 september 1999, zaak C-414/97, arrest van 15 mei 1986, zaak C-222/84. Commission of the European Communities, *Interpretative communication on the application of article 296 of the Treaty in the field of defence procurement*. Brussels 7.12.2006 COM(2006) 779 final
- ⁴⁴ Commissie van de Europese Gemeenschappen, *Groenboek overheidsopdrachten op defensiegebied*, COM(2004)608 definitief, Brussels 23.09.2004.
- ⁴⁵ Commission of the European Communities, *Interpretative communication on the application of article 296 of the Treaty in the field of defence procurement*. Brussels 7.12.2006 COM(2006) 779 final
- ⁴⁶ Commission of the European Communities, *Proposal for a directive of the European Parliament and of the Council on the coordination of procedures for the award of certain public work contracts, public supply contracts and public service contracts in the fields of defence and security*, Brussels, 5.12.2007 COM(2007) 766.
Commission of the European Communities, Commission staff working paper, *annex to the proposal for a directive of the European Parliament and of the Council on the coordination of procedures for the award of public works contract, public supply contracts and public service contracts in the field of defence and security*. Geconsulteerd op 14 februari 2008 via http://ec.europa.eu/internal_market/publicprocurement/docs/defence/impact_assessment_en.pdf
- ⁴⁷ European Union Institute for Security Studies, *Defence procurement in the European Union, the current debate*, Paris May 2005, geconsulteerd op 23 januari 2008 via <http://www.iss-eu.org/books/bk05-01.pdf>
- ⁴⁸ Commission of the European Communities, *Proposal for a directive of the European Parliament and of the Council on the coordination of procedures for the award of certain public work contracts, public supply contracts and public service contracts in the fields of defence and security*, Brussels, 5.12.2007 COM(2007) 766.
- ⁴⁹ Commission of the European Communities, Commission staff working paper, *annex to the proposal for a directive of the European Parliament and of the Council on the coordination of procedures for the award of public works contract, public supply contracts and public service contracts in the field of defence and security*. Geconsulteerd op 14 februari 2008 via http://ec.europa.eu/internal_market/publicprocurement/docs/defence/impact_assessment_en.pdf
- ⁵⁰ Commission of the European Communities, Commission staff working paper, *annex to the proposal for a directive of the European Parliament and of the Council on the coordination of procedures for the award of public works contract, public supply contracts and public service contracts in the field of defence and security*. Geconsulteerd op 14 februari 2008 via http://ec.europa.eu/internal_market/publicprocurement/docs/defence/impact_assessment_en.pdf
- ⁵¹ Commission of the European Communities, Commission staff working paper, *annex to the proposal for a directive of the European Parliament and of the Council on the coordination of procedures for the award of public works contract, public supply contracts and public service contracts in the field of defence and security*. Geconsulteerd op 14 februari 2008 via http://ec.europa.eu/internal_market/publicprocurement/docs/defence/impact_assessment_en.pdf
- ⁵² Commission of the European Communities, Commission staff working paper, *annex to the proposal for a directive of the European Parliament and of the Council on the coordination of procedures for the award of public works contract, public supply contracts and public service contracts in the field of defence and security*. Geconsulteerd op 14 februari 2008 via http://ec.europa.eu/internal_market/publicprocurement/docs/defence/impact_assessment_en.pdf
- ⁵³ Commission of the European Communities, Commission staff working paper, *annex to the proposal for a directive of the European Parliament and of the Council on the coordination of procedures for the award of public works contract, public supply contracts and public service contracts in the field of defence and security*. Geconsulteerd op 14 februari 2008 via http://ec.europa.eu/internal_market/publicprocurement/docs/defence/impact_assessment_en.pdf

-
- ⁵⁴ Het Europees Defensieagentschap heeft recentelijk een onderzoek gefinancierd waarin de invloed van compensatiemaatregelen onderzocht wordt en het gebruik van compensaties in de lidstaten besproken wordt. FOI, SCS, *Study on the effects of offsets on the development of a European Defence Industry and Market*, 12 July 2007. Geconsulteerd op 14 februari 2008 via <http://www.eda.europa.eu/documents.aspx>.
- ⁵⁵ European Union Institute for Security Studies, *Defence procurement in the European Union, the current debate*, Paris May 2005, geconsulteerd op 23 januari 2008 via <http://www.iss-eu.org/books/bk05-01.pdf>
- ⁵⁶ Commission of the European Communities, Commission staff working paper, *annex to the proposal for a directive of the European Parliament and of the Council on the coordination of procedures for the award of public works contract, public supply contracts and public service contracts in the field of defence and security*, p 22, 26. Executive summary of the annex p 5. Geconsulteerd op 14 februari 2008 via http://ec.europa.eu/internal_market/publicprocurement/docs/defence/impact_assessment_en.pdf

Het Vlaams Vredesinstituut werd bij decreet opgericht door het Vlaams Parlement als onafhankelijk instituut voor vredesonderzoek. Het Vredesinstituut voert wetenschappelijk onderzoek uit, documenteert relevante informatiebronnen, en informeert en adviseert het Vlaams Parlement en het brede publiek inzake vredesvraagstukken.

www.vlaamsvredesinstituut.eu